

روان‌شناسی و آموزش

تیزهوشان

دکتر محسن شکوهی یکتا

استادیار دانشگاه تهران

اکرم پرند

عضو هیأت علمی پژوهشکده روان‌شناسی استاد روزبه

سرشناسه : شکوهی یکتامحسن ،

عنوان و نام پدید آورندگان : روان شناسی و آموزش تیزهوشان /محسن شکوهی یکتا،اکرم پرند

مشخصات ناشر: تهران: تیمورزاده، طبیب ۱۳۸۶

مشخصات ظاهری: ۳۰۴ ص. مصور، جدول، نمودار.

شابک : ۴-۴۳۶-۴۲۰-۹۶۴-۹۷۸

وضعیت فهرست نویسی: فیا

یادداشت: کتابنامه: ص ۲۸۱-۲۰۳

یادداشت: واژه نامه

موضوع: تیزهوشان - روان شناسی - آموزش

موضوع: تیزهوشان - آموزش و پرورش

شناسه افزوده: پرند اکرم،

رده بندی کنگره: ۸ ش ۹ ت / BF ۷۲۲

رده بندی دیویی: ۱۵۵/۲۵۵

شماره کتابشناسی ملی: ۱۰۴۴۰۰۸

روان شناسی و آموزش تیزهوشان

نام کتاب :

دکتر محسن شکوهی یکتا - اکرم پرند

تألیف :

انتشارات تیمورزاده - نشر طبیب

ناشر :

دکتر محمد رضایی

ویراستار علمی :

افق فریدون زاده - طه باستانفر

ویراستاران ادبی :

رامین خلیج

طراح جلد :

اول - ۱۳۸۶

نوبت چاپ :

۲۰۰۰ جلد

شمارگان :

نگارگران

لیتوگرافی :

سامان

چاپ :

سپیده

صحافی :

جلد شومیز ۳۴۵۰ تومان

بها :

جلد هارد ۴۴۵۰ تومان

دفتر مرکزی (اداری): خیابان کریم خان زند - نبش میرزای شیرازی - شماره ۱۶۵ - طبقه سوم شرقی

کدپستی ۱۵۹۷۹ - تلفن: ۹۰ ۹۰ ۸۸ ۸۰ (خط) - دورنگار: ۹۸ ۹۸ ۸۸ ۸۰

کتابفروشی مرکزی: میدان ۷ تیر - ابتدای خیابان قائم مقام فراهانی - شماره ۵ - کدپستی ۱۵۸۹۹

تلفن: ۹۰ ۹۰ ۸۸ ۳۲ (خط) - دورنگار: ۸۸ ۳۲ ۸۲ ۸۲

کتابفروشی شماره ۱: بلوار کشاورز - خیابان ۱۶ آذر (۵۰ متر پایین تر از بلوار کشاورز) - ساختمان ۱۱۲

کدپستی ۱۴۱۷۹ - تلفن: ۱۲ ۱۱ ۸۸ ۹۵ (خط) - دورنگار: ۱۲ ۱۱ ۸۸ ۹۷

WWW.teimourzadeh.com
e-mail:info@teimourzadeh.com

شابک ۴-۴۳۶-۴۲۰-۹۶۴-۹۷۸
ISBN 978-964-420-436-4

چکیده فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۱۳
فصل (۱) سیر تحول هوش و مفاهیم مربوط به آن.....	۱۵
فصل (۲) نظریه‌های نوین هوش.....	۲۹
فصل (۳) تیزهوشی، خلاقیت و استعداد.....	۶۵
فصل (۴) شناسایی و ارزیابی.....	۸۳
فصل (۵) آزمون‌های هوش.....	۱۱۳
فصل (۶) نوزادان و خردسالان تیزهوش.....	۱۶۱
فصل (۷) کودکان تیزهوش.....	۱۷۳
فصل (۸) تیزهوشی در دوره نوجوانی و جوانی.....	۱۸۳
فصل (۹) آموزش تیزهوشان.....	۱۸۹
فصل (۱۰) تیزهوشان و ناتوانی‌ها.....	۲۱۵
فصل (۱۱) مسائل و مشکلات تیزهوشان.....	۲۳۹
واژه‌نامه انگلیسی به فارسی.....	۲۴۷
واژه‌نامه فارسی به انگلیسی.....	۲۵۹
واژه‌یاب.....	۲۷۱
منابع.....	۲۸۱

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۱۳
فصل (۱) سیر تحول هوش و مفاهیم مربوط به آن.....	۱۵
نظریه‌های عاملی هوش.....	۱۷
نظریه‌های تحولی.....	۲۰
نظریه رشد شناختی پیاژه.....	۲۱
نظریه‌های شناختی.....	۲۲
نظریه مغز - ذهن.....	۲۵
نظریه‌های روانی - اجتماعی.....	۲۵
سایر الگوها.....	۲۷
فصل (۲) نظریه‌های نوین هوش.....	۲۹
رویکرد پردازش اطلاعات.....	۳۰
ویژگی الگوهای پردازش اطلاعات.....	۳۰
سیستم‌های حافظه.....	۳۱
بازنمایی دانش.....	۳۲
پردازش خودکار و کنترل شده.....	۳۳
پردازش اطلاعات و انجام تکلیف.....	۳۳
تحلیل‌های مؤلفه‌ای.....	۳۴
تکمیل سری‌ها.....	۳۶
قیاس هندسی.....	۳۶
قیاس‌های کلامی.....	۳۷
تکمیل جمله.....	۳۸
طبقه‌بندی.....	۳۸
ردیف کردن.....	۳۹
ماتریس‌ها.....	۴۰
نظریه سه‌گانه استرنبرگ.....	۴۱
تیزهوشی تحلیلی.....	۴۲

۴۳.....	تیزهوشی ترکیبی یا خلاق.....
۴۳.....	تیزهوشی عملی.....
۴۴.....	فرامؤلفه‌ها و مؤلفه‌های هوش.....
۴۴.....	فرایندهای اجرایی.....
۴۶.....	اجزای عملکرد.....
۴۷.....	مؤلفه‌های کسب دانش.....
۴۸.....	نقش تجربه در به‌کارگیری مؤلفه‌ها.....
۵۱.....	نظریه‌های هوش‌های چندگانه گاردنر.....
۵۴.....	نظریه‌های هوش و فرایند ارزیابی.....
۵۵.....	ارزیابی مبتنی بر نظریه‌های نوین.....
۵۷.....	استدلال.....
۵۷.....	توانایی‌های کلامی.....
۵۸.....	توانایی‌های فضایی.....
۵۹.....	ارزیابی مبتنی بر نظریه‌استرنبرگ.....
۶۱.....	ارزیابی مبتنی بر نظریه‌های چندگانه.....
۶۲.....	ارزیابی هوش کودکان پیش‌دبستانی.....
۶۵.....	فصل ۳) تیزهوشی، خلاقیت و استعداد.....
۶۵.....	مشکلات تعریف.....
۶۹.....	تعاریف تیزهوشی.....
۷۲.....	شیوع.....
۷۳.....	ویژگی‌های افراد تیزهوش.....
۷۸.....	عوامل مؤثر بر تیزهوشی.....
۸۰.....	استعداد.....
۸۳.....	فصل ۴) شناسایی و ارزیابی.....
۸۴.....	اهداف ارزیابی هوش.....
۸۵.....	اصول اساسی ارزیابی.....
۸۷.....	مراحل ارزیابی.....
۹۱.....	چالش‌های ارزیابی.....

۹۲.....	نخبه‌گرایی و تعاریف تحریف شده تیزهوشی
۹۳.....	وجود ابهام در اهداف ارزیابی.....
۹۳.....	نقض عدالت آموزشی
۹۴.....	کاربرد نابجای آزمون‌ها و روش‌های شناسایی.....
۹۴.....	متغیرهای شخصیتی.....
۹۵.....	تغییر عملکرد دانش‌آموزان
۹۶.....	به کارگیری روش‌های چندگانه.....
۹۹.....	مقیاس‌های درجه‌بندی رفتار
۹۹.....	معرفی دانش‌آموزان.....
۱۰۰.....	آزمون‌های استاندارد
۱۰۳.....	ملاک‌های انتخاب آزمون‌های استاندارد.....
۱۰۳.....	آزمون‌های هوش چه چیز را می‌سنجند؟.....
۱۰۵.....	محدودیت‌های آزمون‌های هوش
۱۰۷.....	شناسایی رفتارهای پیش‌بینی‌کننده تیزهوشی.....
۱۰۷.....	فعالیت‌های اوقات فراغت.....
۱۰۹.....	روش‌های پویای ارزیابی هوش
۱۱۱.....	راهبرد ارزیابی توانایی‌های بالقوه یادگیری.....
۱۱۲.....	یادگیری تداعی آیتم‌های هم‌تا.....
۱۱۲.....	روش‌های مبتنی بر سنجش زمان
۱۱۳	فصل ۵) آزمون‌های هوش.....
۱۱۴.....	آزمون‌های انفرادی هوش.....
۱۱۵.....	مقیاس هوش استنفورد - بینه - ویرایش چهارم و پنجم.....
۱۱۷.....	استدلال کلامی.....
۱۱۷.....	استدلال کمی.....
۱۱۸.....	استدلال انتزاعی / دیداری
۱۱۹.....	حافظه کوتاه‌مدت.....
۱۲۰.....	ویرایش پنجم مقیاس هوش استنفورد - بینه.....
۱۲۱.....	مقیاس هوش وکسلر.....
۱۲۲.....	خرده‌آزمون‌های کلامی.....

۱۲۳	خرده‌آزمون‌های غیر کلامی
۱۲۴	مجموعه روانی - آموزشی وودکاک - جانسون - ویرایش سوم
۱۲۵	آزمون‌های توانایی‌های شناختی
۱۲۷	آزمون‌های پیشرفت تحصیلی
۱۲۸	مجموعه ارزیابی کافمن کودکان
۱۲۹	مقیاس پردازش متوالی
۱۳۰	مقیاس پردازش هم‌زمان
۱۳۱	مقیاس پیشرفت تحصیلی
۱۳۱	مقیاس غیر کلامی
۱۳۲	آزمون‌های استعداد یادگیری دیترویت - ویرایش چهارم
۱۳۲	خرده‌آزمون‌ها
۱۳۴	سیستم ارزیابی شناختی ناگلیری - داس (CAS)
۱۳۴	خرده‌آزمون‌های طراحی
۱۳۵	خرده‌آزمون‌های پردازش هم‌زمان
۱۳۶	خرده‌آزمون‌های توجه
۱۳۷	خرده‌آزمون‌های پردازش پیاپی
۱۳۷	آزمون‌های غیر کلامی
۱۳۸	آزمون جامع هوش غیر کلامی
۱۳۹	مقیاس عملکردی بین‌المللی لایتر - تجدید نظر شده
۱۳۹	خرده‌آزمون‌ها
۱۳۹	استدلال
۱۴۰	تجسم
۱۴۰	حافظه
۱۴۲	آزمون هوش غیر کلامی - ویرایش سوم
۱۴۲	آزمون هوش غیر کلامی عمومی
۱۴۴	آزمون توانایی غیر کلامی ناگلیری
۱۴۴	آزمون واژگان تصویری پی‌بادی - ویرایش سوم (PPVT-III)
۱۴۵	آزمون‌های گروهی هوش
۱۴۶	هدف از اجرای آزمون‌های گروهی
۱۴۷	محتوای آزمون‌ها

۱۴۹	آزمون کتل.....
۱۴۹	خرده‌آزمون‌ها.....
۱۵۰	ماتریس‌های پیشرونده ریون.....
۱۵۱	آزمون توانایی‌های شناختی.....
۱۵۲	خرده‌آزمون‌های کلامی - سطوح K، ۱ و ۲.....
۱۵۲	خرده‌آزمون‌های کمی - سطوح K، ۱ و ۲.....
۱۵۲	خرده‌آزمون‌های غیر کلامی - سطوح K، ۱ و ۲.....
۱۵۳	خرده‌آزمون‌های کلامی - سطوح A تا H.....
۱۵۳	خرده‌آزمون‌های کمی - سطوح A تا H.....
۱۵۳	خرده‌آزمون‌های غیر کلامی - سایر سطوح.....
۱۵۴	آزمون توانایی مدرسه‌ای اُتیس - لنون - ویرایش هفتم.....
۱۵۴	خرده‌آزمون‌ها.....
۱۵۵	سری آزمون‌های نیمرخ استعداد.....
۱۵۶	مجموعه استعداد چند بعدی - ویرایش دوم.....
۱۵۷	ارزیابی غربالگری دانش‌آموزان تیزهوش مقطع دبستان و راهنمایی.....
۱۵۸	آزمون هوش لورج ثرندایک.....
۱۵۸	آزمون فرم کوتاه استعداد تحصیلی.....
۱۵۹	آزمون استعداد تحصیلی.....
۱۵۹	آزمون کارکنان و ندرلیک.....
۱۶۱	فصل ۶) نوزادان و خردسالان تیزهوش.....
۱۶۲	ویژگی‌های نوزادان تیزهوش.....
۱۶۴	شناسایی نوزادان تیزهوش.....
۱۶۴	ویژگی‌های تیزهوشان نوپا.....
۱۶۶	توانایی ریاضی.....
۱۶۶	نقش خانواده در رشد هوش و شکوفایی استعداد کودکان خردسال.....
۱۶۷	شناسایی خردسالان تیزهوش.....
۱۶۷	الگوی شناسایی کودکان خردسال تیزهوش.....
۱۶۹	ابزارهای غربالگری در کودکان.....
۱۷۱	طرح ارزیابی زودهنگام ظرفیت‌های بالقوه استثنایی.....

فصل ۷) کودکان تیزهوش	۱۷۳
ویژگی‌های کودکان تیزهوش	۱۷۳
ویژگی‌های کودکان با استعداد علوم	۱۷۵
ویژگی‌های کودکان با استعداد ریاضی	۱۷۷
ویژگی‌های کودکان با استعداد ادبیات	۱۷۹
ویژگی‌های کودکان با استعداد هنرهای دیداری	۱۸۰
ویژگی‌های کودکان با استعداد موسیقی	۱۸۱
مخترعان	۱۸۲
فصل ۸) تیزهوشی در دوره نوجوانی و جوانی	۱۸۳
مؤلفه‌های شناختی توانایی بالا	۱۸۳
استعداد علوم	۱۸۴
استعداد کلامی	۱۸۵
استعداد ریاضی	۱۸۶
هنرهای دیداری	۱۸۶
ویژگی‌های شخصیتی	۱۸۶
فصل ۹) آموزش تیزهوشان	۱۸۹
آموزش ویژه	۱۹۰
معلم ویژه	۱۹۱
دانش‌آموزان تیزهوش در کلاس‌های عادی	۱۹۲
گروه‌بندی دانش‌آموزان بر حسب توانایی	۱۹۴
راهبردهایی برای آموزش دانش‌آموزان در کلاس‌های عادی	۱۹۵
ارائه خدمات ویژه	۱۹۶
فشرده‌سازی برنامه	۱۹۸
تسریع	۱۹۹
غنی‌سازی	۲۰۱
مطالعه مستقل	۲۰۱
یادگیری مشارکتی	۲۰۲
رشد خلاقیت و مهارت‌های حل مسئله	۲۰۲

۲۰۶	کلاس‌های مرجع
۲۰۶	بهره‌گیری از اساتید مجرب.....
۲۰۷	دوره‌های ویژه
۲۰۷	برنامه‌های تابستانی
۲۰۸	کلاس‌های مستقل.....
۲۰۸	مدارس استعدادهای ویژه.....
۲۰۸	آموزش در منزل
۲۰۹	الگوهای آموزشی.....
۲۱۰	الگوی غنی‌سازی مدرسه‌گستر
۲۱۱	الگوی محیط یادگیری پاسخ‌دهنده
۲۱۳	الگوی حل مسئلهٔ فعال میکر
۲۱۳	الگوی یادگیرندگان مستقل
۲۱۵	فصل ۱۰) تیزهوشان و ناتوانی‌ها.....
۲۱۵	دانش‌آموزان تیزهوش با ناتوانی
۲۱۶	ملاحظات آموزشی.....
۲۱۷	ناتوانی‌های جسمانی.....
۲۱۸	ناتوانی‌های حسی.....
۲۱۹	آسیب‌های شنوایی.....
۲۲۰	آسیب‌های بینایی.....
۲۲۰	اختلال نقص توجه - بیش‌فعالی.....
۲۲۱	تفاوت‌های دانش‌آموزان ADHD با هوش‌بهر بهنجار و تیزهوش.....
۲۲۲	ارزیابی ADHD در دانش‌آموزان تیزهوش.....
۲۲۳	برنامه‌های مداخله‌ای.....
۲۲۴	دانش‌آموزان تیزهوش با ناتوانی یادگیری.....
۲۲۵	ویژگی‌های یادگیری.....
۲۲۷	شناسایی و تشخیص.....
۲۲۹	استعداد یا توانایی ذهنی برجسته.....
۲۲۹	تفاوت میان استعداد و پیشرفت تحصیلی.....
۲۳۰	نقص در پردازش اطلاعات.....

۲۳۱.....	طراحی برنامه‌های مداخله‌ای.....
۲۳۱.....	آموزش انفرادی.....
۲۳۲.....	کلاس ویژه.....
۲۳۳.....	آموزش در کلاس عادی.....
۲۳۴.....	برنامه‌های آموزش تیزهوشان.....
۲۳۵.....	برنامه‌های آموزش دانش‌آموزان با ناتوانی یادگیری.....
۲۳۵.....	انطباق برنامه‌های خدماتی موجود.....
۲۳۶.....	راهبردهای آموزشی.....
۲۳۷.....	مشاوره.....
۲۳۹.....	فصل (۱۱) مسائل و مشکلات تیزهوشان.....
۲۳۹.....	مسائل فرهنگی.....
۲۴۱.....	دختران تیزهوش.....
۲۴۳.....	هوش یا استعداد بسیار بالا.....
۲۴۴.....	تیزهوشان با پیشرفت تحصیلی پایین.....
۲۴۷.....	واژه‌نامه انگلیسی به فارسی.....
۲۵۹.....	واژه‌نامه فارسی به انگلیسی.....
۲۷۱.....	واژه‌یاب.....
۲۸۱.....	منابع.....

مفاهیم هوش، استعداد و خلاقیت معمولاً برای عموم مردم جذابیت دارد. گروهی هوش را معادل پیشرفت تحصیلی بالا و گروهی آن را معادل حافظه می‌پندارند. در هر صورت این سؤال همواره مطرح بوده است که هوش چیست و تیزهوش چه کسی است؟ در پاسخ به این پرسش نظریه‌های متفاوتی مطرح شده است که هر یک از دیدگاه متفاوتی به بحث دربارهٔ هوش، تیزهوشی و مفاهیم مرتبط با آن پرداخته‌اند. خلاقیت و استعداد نیز از سازه‌های دیگری هستند که گاه مترادف با هوش در نظر گرفته می‌شوند؛ ولی آیا واقعاً هوش و خلاقیت یکی هستند؟ در این رابطه دیدگاه‌های متفاوتی مطرح شده است. در بعضی از این دیدگاه‌ها خلاقیت زیرمجموعهٔ هوش تلقی شده است. الگوی ساختار هوشی گیلفورد از آن جمله است. گروهی دیگر هوش را زیرمجموعهٔ خلاقیت فرض کرده‌اند. در برخی از نظریه‌ها، خلاقیت و هوش دو سیستمی در نظر گرفته شده‌اند که همپوشی دارند، از جهاتی شبیه یکدیگر و از جهاتی متفاوتند. الگوی سه حلقه‌ای رنزولی از آن جمله محسوب می‌شود. برخی از نظریه‌پردازان هوش، خلاقیت و هوش را یک پدیدهٔ واحد در نظر گرفته و خلاقیت را نمود هوش تلقی کرده‌اند. در مقابل برخی نظریه‌پردازان دیگر مانند تورنس، خلاقیت و هوش را سازه‌های کاملاً مجزا در نظر گرفته‌اند.

در میان مردم نیز نظرهای متفاوتی در این زمینه وجود دارد. برخی تصور می‌کنند کودک تیزهوش حتماً باید در تمام دروس مدرسه‌ای نمره‌های بسیار خوب دریافت کند و برخی دیگر تصور می‌کنند کودکی تیزهوش است که بتواند مطالب بسیاری را به خاطر بسپارد، محاسبات ذهنی را به سرعت انجام دهد و نوآوری داشته باشد. بعضی از مردم معتقدند افراد تیزهوش منزوی و گوشه‌گیرند و از مهارت‌های اجتماعی کافی برخوردار نیستند. حتی گاهی معلمان به دلیل عدم آگاهی از ویژگی‌های کودکان تیزهوش نسبت به آنها نگرش منفی دارند و گاهی آنها را کودکانی گستاخ تلقی می‌کنند. ولی بررسی‌ها نشان داده است، در صورتی که معلمان نسبت به تیزهوشی و ویژگی‌ها و نیازهای افراد تیزهوش آگاهی پیدا کنند، نگرش آنها مثبت می‌شود.

با این مرور کوتاه می‌توان به وجود نظریه‌ها و آراء متفاوت در زمینه هوش و تیزهوشی پی برد. کتاب حاضر با هدف آشنایی خوانندگان با رویکردهای متفاوت

در زمینه هوش و تیزهوشی، اهمیت و ضرورت توجه به این گروه و ویژگی‌ها و نیازهای آنها نوشته شده است. در این کتاب تلاش نموده‌ایم تا روش‌های متفاوت ارزیابی، آزمون‌های هوش و مزایا و معایب آنها و روش‌های آموزشی ویژه تیزهوشان را مورد بررسی قرار دهیم و زمینه را برای به‌کارگیری این روش‌ها از طریق الگودهی به خوانندگان فراهم آوریم. در فصل آخر این کتاب به یکی از موضوع‌های بسیار جالب یعنی وجود هم‌زمان تیزهوشی با سایر ناتوانی‌ها نظیر نابینایی، ناشنوایی و ناتوانی یادگیری و مشکلات و معضلات ناشی از آن پرداخته‌ایم. مطالعه کتاب حاضر خوانندگان را با نظریه‌های جدید هوش و تفاوت آن با نظریه‌های سنتی و تأثیر آن بر آموزش و پرورش کودکان تیزهوش آشنا می‌کند. در این راستا نظریه‌های سنتی و نظریه‌های جدید به ترتیب ظهورشان مورد بحث و بررسی قرار گرفته‌اند. در بررسی آزمون‌های هوش تلاش نموده‌ایم تا خوانندگان را با نمونه‌هایی از آزمون‌های انفرادی و گروهی هوش آشنا کنیم و در عین حال به کاربردهای نابجا و تک بعدی این آزمون‌ها توجه کرده و ضرورت به‌کارگیری سایر روش‌های ارزیابی را مطرح نماییم.

ارائه منابع در کتاب حاضر با توجه به دستورالعمل ای پی ای (APA) صورت گرفته است. در ضمن به منظور سهولت در خواندن متن از ذکر مکرر عبارت «به نقل از» برای منابع ثانویه خودداری شده است.

مطالعه کتاب حاضر را به‌ویژه به متخصصان، دانشجویان، مشاوران و معلمان پیشنهاد می‌کنیم و انتظار داریم خوانندگان با ارائه نظرات و پیشنهادهای خود ما را در رفع کاستی‌ها و بهبود بخشیدن به محتوای کتاب یاری دهند. در تألیف این کتاب کانون اسلامی انصار و پژوهشکده روان‌شناسی استاد روزبه ما را یاری کرده‌اند که از آنها سپاسگزار می‌کنیم. همچنین از آقای دکتر محمد رضائی ویراستار علمی؛ آقای طه باستانفر، نمونه‌خوان و ویراستار ادبی؛ خانم افق فریدون‌زاده، ویراستار ادبی؛ خانم زهره علی‌وردی، تایپیست و خانم زینب کثیری جهت اصلاح و غلط‌گیری کتاب تشکر و قدردانی می‌نمائیم.

اکرم پرند

عضو هیأت علمی پژوهشکده روان‌شناسی استاد روزبه

دکتر محسن شکوهی یکتا

استادیار دانشگاه تهران